

**La literatura infantil i juvenil com a eix cohesiu de la identitat nacional.
L'aposta compromesa del sector editorial valencià¹**

Dari Escandell
Universitat d'Alacant

1. Una fita recent

La revista *Debats*, publicació científica sobre cultura, política i societat de la Institució Alfons el Magnànim-Centre Valencià d'Estudis i d'Investigació, retia homenatge pòstum a la figura de Benedict Anderson amb el monogràfic “Comunitats imaginades en el segle XXI” (2016). La seua aportació cabdal al pensament contemporani fou teixir una reveladora hermenèutica entorn a l'accepció de “nacionalitat”. En opinió d'aquest intel·lectual, les nacions són al capdavant *comunitats imaginades* o construïdes socialment (Rius-Ulldemolins, 8). Tanmateix, la metàfora *imaginades* no vol dir inventades o falsificades, acusació habitual proferida des dels nacionalismes disfressats de patriotisme d'estat. Així doncs, tota nació és en realitat imaginada, no només aquelles no adscrites a un Estat i que, en conseqüència, han estat abocades adesiara a reivindicar-s'hi. Anderson desenvolupà una metodologia aplicada a partir dels seus postulats teòrics que servirà per a l'anàlisi de la literatura i la indústria editorial com a eina de construcció d'imaginaris nacionals (Sanjaume, 83). Curt i ras: la nacionalitat es concep en termes de simbologia, relacions socials i categories de consciència, entesa com una dimensió que hauria de ser considerada com a grup de pertinença, de la mateixa manera que hom se sent part d'una religió o d'una família (Calhoun, 12). Elucubracions al marge, l'obra d'Anderson ha esdevingut capital per a la literatura acadèmica occidental, i la seua teoria general de la identitat nacional i el fenomen del nacionalisme permet aprofundir, des dels paradigmes universals, en la concepció, la interpretació i l'anàlisi de realitats concretes i actuals com la del País Valencià.

El fet cert és que a causa d'avatars històrics diversos, la societat valenciana mai no ha estat capaç de bastir un sentiment nacional ferm. Mig segle arrere, la ploma lúcida de Joan Fuster n'argüia les causes principals en el cèlebre assaig *Nosaltres, els valencians* (1962). Amb l'adveniment de la democràcia, la llengua i la cultura valencianes es deslliuraren de dissortats estatus tals com haver estat perseguides, estigmatitzades i relegades als àmbits populars. Tanmateix, les seqüeles de la dictadura franquista i dels règims centralistes anteriors —d'ideologies i accions polítiques indissimuladament castellanitzants emparades pel principi nocional d'estat-nació— resten encara ara interioritzades en bona part de la col·lectivitat valenciana, sobretot pel que concerneix al sentiment identitari nacional; una situació agreujada pels forts fluxos migratoris provinents d'altres territoris de la península al llarg del segle passat.

En aquest context particular i peculiar, l'escola ha procurat prendre partida en la definició i la recuperació d'aquest sentit de pertinença: ha assolit sovint un paper decisiu. Durant els darrers trenta anys, ha estat sobretot a través del món de l'ensenyament que la llengua pròpia dels valencians —símbol com cap altre de la identitat valenciana— ha pogut reviscolar i agafar embranzida social de forma gradual, amb dades que apunten moderadament cap a l'optimisme (Brotons, 7-17; Pradilla, 101-

¹ Article elaborat en el marc del projecte d'investigació «Los espacios virtuales para la promoción del libro y la lectura. Formulación de indicadores para evaluar su calidad y efectividad» [FFI2015-69977-R], *Proyectos I+D+I del Programa Estatal de Investigación, Desarrollo e Innovación*. Ministeri d'Economia i Competitivitat d'Espanya. Convocatòria 2015.

119; Torró, 193-209; STEPV, 39-40). La consolidació del valencià com a idioma vehicular del sistema educatiu ha vingut de la mà d'una reeixida expansió literària en aquesta llengua en l'àmbit escolar, quantitativament i qualitativa (Lluch 2013, 187). L'estudi de Francesc Gisbert *Una història de la literatura infantil i juvenil valenciana* (2016) en fa balanç i en categoritza els viaranyos temàtics fonamentals. En aquest sentit, resulta suspecte constatar la inexistència de creacions literàries amb trames argumentals o rerefons temàtics entorn a elements afins a la idiosincràsia valenciana —fonament, en definitiva, de qualsevol sentiment de consciència identitària nacional— fins al tombant de segle, pràcticament.

L'any 2011, durant el 24é Curs de Sociolingüística de la Nucia: Llengua, cultura, literatura i identitat, s'engegà un debat suculent a propòsit de la ponència "Lectura infantil i juvenil i construcció identitària". Diversos docents assistents van lamentar l'absència de recursos literaris que difongueren i promogueren referents i valors propis, inalienables, inherents a la cultura valenciana, sense renunciar per això ni a la qualitat literària ni a la universalitat. Al cap d'un lustre hem pogut comprovar que la situació s'ha revertit amb escreix —fora massa agosarat atribuir-ho tan sols a factors atzarosos o a una conjuntura no del tot presagiada. En la 29a edició d'aquest mateix Curs, intitulada "Nosaltres? Construïm la identitat ara i ací. Ensenyament i referents culturals" (2016), constatarem que la producció literària infantil i juvenil en llengua pròpia sembla haver assumit en gran mesura aquelles vindicacions del sector educatiu tot generant una amalgama de recursos lectors que versen entorn d'allò que els etnopoetòlegs venen a dir-ne *imaginari col·lectiu*: tradicions atàviques, festivitats autòctones, creences paganes i hagiogràfiques mil·lenàries, músiques tradicionals, espais geogràfics simbòlics, gastronomia genuïna, fites històriques passades pel sedàs de la mística, personatges icònics nodrits d'una aurèola imaginària, contalles populars preservades secularment de generació en generació a través de l'oralitat. Comptat i debatut: elements articuladors d'aquesta percepció conscient de ser poble, de formar part d'una col·lectivitat nacional definida i delimitada.

El fet cert és que l'aposta decidida de la indústria editorial valenciana n'ha capgirat el panorama. En pocs anys hem passat d'un bagatge minso i esquifit, amb escassa existència de recursos literaris d'aquesta índole, a un repertori ric, ingent i variat, que provarem de descriure de forma crítica en aquestes planes. A l'hora de cercar-ne el perquè, és evident que aquest gir empresarial respon —cosa lògica— a l'existència si més no d'una certa demanda. No debades, el gruix de les editorials del país que publiquen en llengua catalana s'hi han anat afegint més tard o més d'hora. De nord a sud del territori han anat brollant com a bolets obres i creacions literàries impregnades per un bri de valenciania, la majoria de les quals amb un públic lector infantil i juvenil com a potencial destinatari. Se n'han publicat de bones i de no tan bones, de millors i de pitjors, d'obres acompanyades per meticuloses campanyes de llançament des de moderns webs editorials i des de les principals xarxes socials a d'altres que obvien o bandegen aquesta mena d'epitextos públics virtuals (Lluch *et al.* 2015, 798); vestigis, tot plegat, de relativa normalitat literària en un terreny —com déiem— verge i inèdit fins no fa tant.

2. Un panorama nou

Si fem cas dels títols publicats els últims anys, tot fa indicar que els editors del País Valencià han ataïllat dos entorns sociològics claus per al llançament i la consolidació d'aquesta aposta literària no exempta, al cap i a la fi, d'interessos econòmics: el món de l'ensenyament en tots els nivells educatius i la població general amb dèficits de lectura manifestos. La maniobra, intel·ligent, àlgida, amara una estratègia doblement perspicaça:

guanyar lectors i, també, consolidar-ne, generant alhora mecanismes capaços de despertar i reforçar vincles de cohesió territorial i patrimonial —de reminiscències patriòtiques, en darrer terme— mitjançant la lectura literària.

Hi ha prou a constatar que al costat de la pionera Edicions del Bullent, empreses com Andana Editorial, Bromera, Edicions 96, L'Eixam Edicions, Reclam Editorial o Sembra Llibres són només alguns dels exponents de la indústria llibretera valenciana que aposten, cada vegada amb més convicció i fermesa, per incloure en molts dels llibres que hi editen continguts avinents a la línia adduïda ací. Encetem aquest balanç, per raons de dimensió i volum, amb la Fundació Bromera per al Foment de la Lectura, en concret amb la campanya *Llegir en valencià*, que a hores d'ara sobrepassa la dècada de trajectòria.

Una campanya ben orquestrada

Quan una fundació de caràcter privat engega una campanya amb l'objectiu d'augmentar la comprensió lectora en valencià i fomentar-ne l'hàbit, si amb motiu de l'onzena edició aconsegueix el recolzament institucional i d'esponsorització següent és perquè la magnitud del projecte ultrapassa tota mena d'ampits polítics i socials. Institucions públiques com la mateixa Generalitat Valenciana, la Diputació de València, el Consell Valencià de Cultura, l'Acadèmia Valenciana de la Llengua o la Universitat d'Alacant hi col·laboren al costat d'entitats com Consum Cooperativa, Fundació Bancaixa, Caixa Popular o Federació Escola Valenciana. Sens dubte, un conglomerat d'organismes i estructures tant d'àmbit públic com privat que aixopluga, davall el propòsit de la promoció de la lectura, tot el ventall d'ideologies dins del conjunt de la societat valenciana. Més encara quan dos dels diaris valencians de més difusió, *Levante-EMV* i *Información*, es converteixen en apèndixs difusors de la campanya arran del llançament promocional d'aquestes lectures en format de tiratge periòdic.

Aquest és el cas de la campanya *Llegir en valencià*, una iniciativa de la Fundació Bromera per al Foment de la Lectura engegada el 2006 i que any rere any no ha faltat a la seua cita als quioscos. L'estratègia consisteix, de fet, en una adaptació a les peculiaritats de la societat valenciana de *Lectura Fàcil*, programa estrella en la majoria de plans lectors del món, amb fins fonamentals com, per exemple, fer arribar la lectura en valencià a emigrants nouvinguts, a persones castellanoparlants amb un nivell baix de competència lectora i a població amb dèficits de lectura manifestos (Escandell *et al.* 2016, 58). Una campanya que, de retruc —no descartariem que de forma més o menys intencionada—, ha acabat immiscint-se també en l'àmbit escolar. De fet, reunia tots els ingredients necessaris: lectures a preu assequible, prosa i llenguatge senzill, extensió curta —a mitjan camí entre el *tale* i la novel·la breu— i estructures i trames no gaire recaragolades.

Endemés, d'ençà la segona edició s'albira la voluntat tàcita de mostrar al públic destinatari alguns dels referents patrimonials i idiosincràtics que els valencians poseïm com a poble. Aquest fou per exemple el cas de l'aproximació, amb intenció didàctica inequívoca, als clàssics literaris. La col·lecció "Els nostres clàssics" (2007) arranjà adaptacions de textos medievals com ara *Tirant a Constantinoble* de Joanot Martorell, *La conquesta de València. El llibre dels fets* del rei Jaume I o els versos més representatius de *Tres poetes valencians del segle d'Or*, Jordi de Sant Jordi, Ausiàs March i Joan Roís de Corella. Alhora, per tal d'aproximar els lectors a algunes de les figures literàries més insignes del segle XX, la campanya d'aquell any també hi aplegava produccions fragmentàries, exquisidament dosificades, de l'escriptor i intel·lectual Joan Fuster, el poeta Vicent Andrés Estellés o el filòleg i folklorista Manuel Sanchis Guarner.

Serà, però, l'any 2008 quan *Llegir en valencià* aposta, llavors mitjançant el diari *El Mundo*, per projectar i difondre, llibre a llibre i sense subterfugis, aquells valors nostrats que en opinió dels mateixos promotors de la campanya hauria de conèixer la societat valenciana fins al punt de sentir-se envanida. La relació de títols aglutina el gruix de les icones vinculades a la nostra col·lectivitat, amb un caràcter connotadament generalista —no debades, aquesta era potser la intenció primera—: *Les nostres festes*; *Els nostres menjars*; *La música valenciana*; *Jocs i esports valencians*; *Grans personatges valencians*; *L'arquitectura i l'urbanisme valencians*; *Oficis valencians*; *L'economia valenciana*; *Llengua i literatura dels valencians*; *Costums i tradicions*; *Espais naturals valencians*; *Refranys, frases fetes i contes populars*; i *L'art dels valencians*. En un període polític en què els interessos del Consell prioritzaven l'ostentació banal en fluctuosos esdeveniments de milionària despesa a la difusió de la cultura i la preservació dels valors singulars del nostre imaginari popular, la funció compensatòria d'aquesta campanya és si més no manifesta.

L'afany per acostar-se a un públic generalista amb perfil de lector poc avesat fa que la campanya, en les dues edicions següents, se sume a l'èxit mediàtic a nivell d'audiència del serial televisiu *L'Alqueria Blanca*, veritable fenomen de la radiotelevisió pública valenciana per aquell temps. No obstant això, el 2011 el projecte reprén de bell nou la senda de la tradició amb la col·lecció “Llegendes valencianes”. L'escriptor Josep Franco versiona de forma desigual contarelles i facècies del folklore oral com ara *El dragó del Patriarca*, *El miracle de Morella*, *La cova de l'encantada*, *La Delicà de Gandia*, *La boca de l'infern*, *Les bruixes de Planes*, *El capellà de Favara*, *Les desgràcies de Camot*, *L'oroneta i el rei Jaume*, *L'assotalloques*, *Catarroja descoberta* o *El misteri d'Elx*, revisades i compilades al cap d'un temps pel mateix autor per al volum *Llegendes valencianes* (2015).

D'aleshores ençà, la campanya ha apostat decididament per molts dels millors escriptors i escriptores valencians actuals. Plomes consolidades que, davant d'un eix temàtic idiosincràtic comú, han vingut atenent, de forma més específica i acotada i en graus de col·laboració dispars, els diferents elements nuclears d'aquella iniciativa genèrica de l'any 2008. Sense anar més lluny, l'última edició, de 2016, “Les nostres cançons”, evidencia com mai abans el salt definitiu envers el món escolar, amb la inclusió d'un àudio CD amb les 11 cançons dels llibres de la col·lecció versionades pel cantautor infantil Paco Muñoz. Tot i que l'èxit dels tiratges ha sigut desigual quan comparem col·leccions —caldría un estudi editorial minuciós per conèixer-ne amb precisió el perquè, tot i que el millor ús dels mitjans socials en les darreres edicions en dona alguna pista—, val a dir que el preu mòdic d'un euro per llibre (o 4,5 € sense cupó, quan no hi han estat regalats), al costat d'un llançament regular els caps de setmana (dissabtes i diumenges, dies de major venda de premsa impresa), han convertit *Llegir en valencià* en un recurs a l'abast de tothom que el vulga tenir. Cançons esdevingudes himnes populars en moltes contrades d'arreu del país com “La tarara”, “A la voreta del mar”, “Ja ve Cento de ca la núvia”, “La Lluna, la pruna”, “La panderola”, “La xata melindrera”, “El tio Pep se'n va a Muro” o “Amparito, la filla del mestre”, entre altres, fan de pont perquè alguns escriptors actuals de certa anomenada teixisquen totes aquestes històries: “El Cabanyal” en *Una casa que fa cantonet*, de Teresa Broseta; “El sereno i la serena” en *La boda dels Girau*, d'Isabel Canet; “La Tarara” en *El catxerulo d'Andreu*, de Josep Franco; “A la voreta del mar” en *La jove sense nom*, de Carles Cortés; “Ja ve Cento de ca la núvia” en *Amor impossible*, d'Enric Lluch; “La lluna, la pruna” en *Bruna, la lluna i el far*, de Pepa Guardiola; “La Panderola” en *L'anarquista imprevist*, de Vicent Usó; “La xata melindrera” en *La Casa del Rel·lotge*, d'Anna Moner; “El tio Pep se'n va a Muro” en *L'espill del temps*, de Silvestre Vilaplana; “Serra

de Mariola” en *Mariola*, de Mercè Climent; “Amparito, la filla del mestre” en *Música, mestres!*, d’Àngels Gregori.

Imatge 1. Campanya *Llegir en valencià*.
Col·lecció 2016. Fundació Bromera per al Foment de la Lectura

Entre les campanyes temàtiques amb més ressò d’aquest darrer període cal destacar “Amb molt de gust” (2012), “Les nostres festes” (2013) o “Paisatges de llegenda” (2014). Per estricta ordre cronològic, la primera amaneix de literatura els menjars tradicionals i les receptes culinàries més populars de les diferents comarques valencianes. Plats de calent com la paella, la fideuà, l’arròs al forn, l’olleta o l’arròs amb fesols i naps acompanyen dolços típics arrelats a festivitats concretes —autèntics *gourmets*— com el torró de Nadal, la mona de Pasqua o els bunyols de carabassa per Sant Josep, per citar-ne alguns. La relació completa de títols, autors i propostes gastronòmiques fa palès l’encert d’aquesta nova edició: “La mona de Pasqua” i “L’olla de Nadal” en *La vella Moncarra* i en *Amos i criats*, d’Enric Lluch; “Els bunyols de carabassa” i “L’arròs amb fesols i naps” en *Sortilegi d’amor* i en *La lluna de Sant Joan*, de Teresa Broseta; “Els torrons” i “L’olla de músics” en *El secret de la terra més dolça del món* i en *El xiquet que volia canviar el món*, de Francesc Gisbert; “L’allipebre d’anguiles” i “La paella” en *L’últim desig d’Andreu* i *El pecat de la moreta*, de Josep Franco; “L’arròs al forn” i “L’olleta de la Plana” en *Blai, un cor de rodamón* i en *Les dones sàvies del nord*, de Raquel Ricart; “La fideuà” en *La sort del geperut*, de Pepa Guardiola; i “El tombet de carn” en *Eliseu l’Esquilador*, de Pep Castellano.

Tot i amb això, si algun ingredient fa genuí el tarannà valencià aquest no és pas un altre que la passió i el deler per la festa. La col·lecció “Les nostres festes” apropa el lector a les festivitats més ancestrals i popularment conegudes, com ara les Falles, el nit de foc de Sant Joan o els Moros i Cristians. I ho fa de la mà d’altres tradicions d’arrel religiosa o pagana perllongades durant segles, d’una vivesa actual més que notable però emplaçades geogràficament en indrets més concrets: la foguera de Sant Antoni del Porquet a Canals, el Sexenni de Morella, la fira de Tots Sants de Cocentaina, la Magdalena de Castelló o la Marededeu de la Salut d’Algemesí són tan sols alguns dels títols que venen a completar la relació de llibres següent, bastida de bell nou per la ploma d’uns autors que amb l’acumulació d’edicions han acabat esdevenint per ells mateixos autèntics *clàssics* dins d’aquesta campanya: “Els Moros i Cristians” en *La promesa del Desembarc*, de Raquel Ricart; “Sant Antoni” en *La fornera i el porquet*, de

Jesús Cortés; “La Mare de Déu de la Salut” en *A recer de la Muixeranga*, d’Enric Lluch; “El Nadal” en *L’home que volia tornar a ser xiquet*, de Francesc Gisbert; “El Nou d’Octubre” en *L’amor dins d’un mocador*, de Josep Franco; “Les Falles” en *La venjança del foc*, de Teresa Broseta; “La Magdalena” en *No és tan sols anar de festa*, de Pep Castellano; “El Sexenni” en *La corona de la reina Esther*, de Joan Andrés Sorribes; “Sant Blai” en *Paraules dolces*, de M. Jesús Bolta; “Sant Joan” en *Les portes secretes de la nit*, de Pepa Guardiola; “Tots Sants” en *El color de les quimeres*, de Joan Borja.

Per últim, “Paisatges de llegenda”, amb històries focalitzades a l’entorn de les principals fites orogràfiques valencianes —de fet, amb les serralades, paratges i espais més emblemàtics sovint com a protagonistes. Espais impregnats per un bri d’imaginari mitològic i oníric del qual els valencians ens en sentim tibats i ben orgullosos: el Benacantil, el Benicadell, la serra Calderona, les illes Columbretes, Penyagolosa o la Font Roja, per fer-ne esment, són en últim terme protagonistes d’històries on l’espai assoleix un simbolisme que impregna i en determina la trama. Obres de lectura més que recomanable, que no poden faltar a cap biblioteca escolar ni municipal de cada poble i comarca: “El Benacantil” en *La cara del moro d’Alacant*, de Joaquim G. Caturla; “El Benicadell” en *El gatet d’Otos*, de Joan Olivares; “La Calderona” en *La nit de les pastràssimes*, de Raquel Ricart; “El Cap d’Or” en *El pescador de Moraira*, d’Urbà Lozano; “La Valldigna” en *El tresor del castell de Marinyén*, d’Isabel Canet; “El Salt de la Nòvia” en *El riu dels amants*, de M. Jesús Bolta; “Les Columbretes” en *L’obsessió de Balthazar Hurley*, d’Anna Moner; “Penyagolosa” en *La contalla de l’avenc*, de Joan Andrés Sorribes; “La Murta” en *La dama blanca*, de Joan Antoni Fluixà; “El castell de Xàtiva” en *La reina mora*, de Víctor Labrado; i “La Font Roja” en *Llir entre cards*, d’Isabel-Clara Simó.

Fet i fet, les darreres col·leccions de *Llegir en valencià* han consolidat col·laboracions més o menys puntuals d’alguns dels escriptors valencians actuals amb més ofici, amb obres que si bé per la brevetat no destil·len del tot la potencialitat literària d’aquests autors, esdevenen en tot cas una finestra oportunista per a donar-los a conèixer entre aquells lectors menys avesats a l’hàbit de la literatura. I el que és més important: no som pas davant d’una iniciativa aïllada.

Un país de llegenda

Apuntava Joan Borja en un article recent a propòsit d’això que hom en diu la *postmodernitat*, que la desmemòria és per dissort un dels exponents característics de la societat actual:

Oblidem amb esbalaïdora facilitat les claus de la pròpia identitat: la història, els hàbits, els costums, les paraules, els rituals, els escriptors, els creadors, els avantpassats, els referents... Permanentment instal·lats en la volàtil efervescència del present —l’“ara i ací” més estrictes i excloents— percacem variades formes d’un hedonisme elemental, immediat, peremptori i curtterminista. Practiquem, sense el menor sentiment de culpa, una amnèsia escandalosa, perversa i perniciosa. I oblidem així, amb velocitat vertiginosa, els detalls de la vida col·lectiva i personal. [...] Potser per evitar-ho, el primer dels passos és conèixer, reconèixer i recuperar el terreny de la fantasia. (Borja 2017a, 1)

Hui en dia, erudits i pedagogs coincideixen a considerar la recuperació i la transmissió de les diferents formes de la cultura popular a nivell escolar com quelcom propi de societats avançades i madures (Oriol, 18). El sector editorial pareix haver parat orella a tals observacions, com també a les necessitats manifestades adés pels docents. No debades, pensant en l’àmbit educatiu i la lectura escolar s’hi ha començat a generar

una sèrie de recursos que, en ben poc de temps, han esdevingut autèntics best-sellers mediàtics en popularitat i en dades objectives de vendes. Figures com la de l'escriptor i professor alcoià Francesc Gisbert mereixen ser destacades, en aquest sentit.

Màgia per a un poble. Guia de creences i criatures màgiques populars (2008) fou l'obra guardonada amb la novena edició del Premi Bernat Capó, promogut per Edicions del Bullent a fi d'estimular la difusió de la cultura popular. Un estudi divulgatiu en definitiva tan interessant com qualsevol altre si no fora perquè suposa l'embrió d'un dels vessants més significatius del vast i vigorós projecte literari de Francesc Gisbert. Tal com s'adverteix a la contraportada,

Màgia per a un poble és una guia de criatures, creences i tradicions relacionades amb la màgia. En la primera part, "Criatures màgiques", l'autor revisa els mites en què creien els nostres avantpassats: les bubotes, els donyets, les encantades, els gegants, els ogres, els dracs, les serps; amb exemples extrets de la tradició oral dels nostres pobles. La segona part del llibre, "Costums i creences màgiques", ofereix als lectors més aventurers una ruta de tresors amagats; explica quins eren i en què consistien els oficis màgics tradicionals (curandera, oracioners, tallanúvols), amb els mètodes i rituals per a curar malalties; recorre els dies més assenyats del calendari magicoreligiós, per recordar els orígens ancestrals de les nostres celebracions; i per últim, dóna a conèixer les plantes més importants amb propietats màgiques i medicinals. (Gisbert 2008, 273)

Com bé reconeix el mateix autor (Gisbert 2016c, 1), l'obra poua i ret homenatge d'alguna manera a treballs i materials etnopoètics precursors com *Llegendes del Sud* de Joan Borja (2005), *Llegendes valencianes. Criatures mítiques de la tradició oral* de Víctor Labrado (2007) o la trilogia *Costumari botànic* de Joan Pellicer (2000-2004), qui d'una forma més o menys ortodoxa van provar de rescatar dels més pregoners racons de la desmemòria col·lectiva molts dels personatges i creences de l'imaginari patrimonial valencià a través de les llegendes i les històries que hi documenten.

Tanmateix, l'afany de Gisbert per intentar rescabalar i restituir la cultura i la tradició popular en la societat actual a través de la lectura ha motivat que l'autor circumscriba entre menuts i adolescents els destinataris habituals dels seus llibres. Així, poc més tard repetiria guardó del Bernat Capó amb *A què juguem? Els nostres jocs populars* (2012), un inventari didàctic dels jocs tradicionals, amb la història, les regles, etc. Aquesta nova publicació d'Edicions del Bullent pretén ser un llibre útil per a pares i mestres, en paraules de l'autor, "per a ser jugat en companyia dels més joves. [...] Els jocs no moren, tan sols passen de moda, resten adormits, oblidats. La majoria poden tornar, despertar, recordar-se, això sí, evolucionats i diferents de com els jugàvem abans" (Gisbert 2012a, 201).

Serà l'any següent que eixirà a la llum una altra de les seues creacions literàries més exitoses, un producte evolucionat en part d'aquell treball de 2008, però amb un còctel d'ingredients estratègicament mesurats perquè l'obra esdevinguera de forma instantània un fenomen de masses a les escoles d'arreu del país: Andana, editorial jove, emergent, amb voluntat d'arriscar-se amb un producte literari diferent; Dani Miquel, cantautor infantil el nom del qual començava a consolidar-se com a personatge mediàtic entre els nostres xiquets, famílies, pobles i col·legis versionant-ne el contingut; i la por, amb la dosi justa per a suscitar-ne el màxim interès, com a rerefons argumental. Ens referim al versàtil projecte literari *La Maria no té por. El llibre dels espantacriatures* (2013). En diem "projecte" perquè arribava de la mà d'una cançó inclosa en l'exitós disc infantil *Musiqueries* (2013) de Dani Miquel; de l'ús calculat dels mitjans socials, les potencialitats de les quals romanien llavors encara a mitjan descobrir; i d'una

premeditada campanya de marxandatge entorn dels epitextos virtuals que incloïa *booktrailers* promocionals, icòniques samarretes o pòsters de grans dimensions sobre els diferents personatges, fins i tot una web addicional (www.espantacriatures.cat) al servei dels docents amb l'opció d'ampliar didàcticament la informació compilada a l'obra, estri decisiu (Escandell & Lluch 2016, 1604) en un mercat globalitzat en què les produccions modestes han de competir amb les grans multinacionals de l'edició amb el desavantatge afegit que comporta formar part d'una cultura sociolingüísticament minoritzada. I em diem “versàtil” perquè *La Maria no té por* és en realitat un llibre de doble estructura en què, paral·lelament al fil conductor de la trama central, s'hi va afegint informació sobre els personatges mitjançant els quals generacions i generacions de valencianes i valencians han generat por als més xicotets de la casa. Monstres, dimonis, fades i altres espectres entremaliats com ara el Banyeta, el Butoni, el Dimoni Xicotet, la Quarantamaula, la Cuca Fera, l'home del sac o el saginer, les bruixes bones o fades, les bruixes ruïnes, els donyets, els gegants, el Moro Mussa, les dones encantades o dones d'aigua, els dracs, l'Home dels Nassos, els Gambosins, Butota o les serps amb cabellera que, il·lustrats per Riccardo Maniscalchi, han fet possible que els xiquets i xiquetes nascuts al segle XXI recuperen i incorporen al seu imaginari icones que modes producte de la globalització com ara Halloween havien acabat per arraconar a l'últim reducte de la memòria de pares i iaïos i, en ocasions, ni això.

Imatge 2. Pòsters promocionals del llibre *La Maria no té por* i *Els amics del Butoni*. Andana Editorial

L'èxit ha estat tal que Andana Editorial ha volgut aprofitar la potencialitat del producte amb el llançament d'una seqüela, la recentment apareguda col·lecció “Els amics dels monstres”, escrita també per Francesc Gisbert i amb il·lustracions ara de Cristina Duran, que de moment compta amb un primer volum: *Els amics del Butoni*

(2016). En definitiva la por, temàtica de perenne vigència entre els infants, ha servit per a despertar la curiositat i l'interès per la cultura popular valenciana en les noves generacions com mai abans. La bona veritat és que la revifada no sembla flor d'un sol dia, ja que d'obres i col·leccions amb la tradició popular com a rerefons argumental, impregnades per aquest bri nacional de valenciania, n'han aparegut unes quantes més. Vegem-ne les principals.

Un imaginari popular rescabalat

Menció especial mereix també la iniciativa de l'Institut Alacantí de Cultura Juan Gil-Albert, organisme autònom de la Diputació d'Alacant que coincidint amb la Fira del Llibre de l'any 2013 engegà la col·lecció de literatura infantil "Aladroc", amb rondalles, llegendes, faules o succeïts d'extensió breu il·lustrats, en la majoria dels casos, per artistes emergents de la Facultat de Belles Arts de la Universitat Miguel Hernández. La col·lecció s'encetà amb cinc títols: *El Caro* (2013) de Víctor Labrado, personatge mitològic meitat home meitat mussol focalitzat sobretot en l'imaginari de molts indrets de la Marina; *El pardal Oriol* (2013) de M. Jesús Francés, llegenda a partir de la qual s'expliquen els fets fundacionals de la ciutat d'Oriola; *Misteri d'Elx* (2013) de Marta Martínez, sobre el descobriment mariner i el trasllat de la marededeu al poble il·licità per part de Cantó; *L'Estrella d'Or* (2013), relat de Francesc Gisbert basat en aquest motiu popular universal documentat també en rondalles de Valor i Caturla; i *L'illa de Benidorm* (2013) d'Anna Lloret, que arreplega la llegenda universal del cavaller Rotlà i la seua mítica coltellada que caracteritza l'orografia peculiar del Puigcampana.

A hores d'ara, la col·lecció segueix augmentant amb la incorporació de nous títols, amb aportacions que alternen la ploma i el traç d'autors i il·lustradors consagrats amb d'altres de novells i prometedors. S'hi han editat, per aquest ordre, *L'elixir de la vall de Rojariola* (2013), de Jordi Raül Verdú; *La mina del marabut* (2015), de Bernat Capó; *El ti Xufero. L'antibandoler valencià* (2015), d'Aina Santamaria; *Sa Caseta de sa Tramuntana* (2015), de Joan-Lluís Monjo; o *L'arbre de les bruixes* (2015), de Carles Cano. *La sabateta* (2017), de Vicent Vidal, llegenda sobre un miracle marià durant una històrica riuada a la localitat de Mutxamel, s'ha convertit en l'onzé volum de la col·lecció i per ara l'últim llibre publicat.

Imatge 3. Primers títols de la col·lecció "Aladroc". IAC Juan Gil-Albert

El projecte “Aladroc” no és tampoc una iniciativa aïllada al sud del territori. Entre novembre de 2015 i gener de 2016 el diari *Información* d’Alacant destinà una plana diària per a la publicació de fins a 46 peces periodístiques amb “intenció d’oferir als lectors, en pessics discrets, una visió literària de determinats paisatges i paratges sobre la base dels motius llegendaris que la gramàtica de la fantasia popular valenciana hi havia anat forjant, i amb l’al·licient afegit d’una il·lustració original que, en cada cas, proposava un diàleg al text” (Borja 2017b, 7). Una iniciativa de tiratge periòdic que tot just acaba de publicar-se en forma de llibre recopilatori sota el mateix títol, *Rutes de Llegenda* (2017), dins de la col·lecció “La Lluna en un Cove” de l’editorial Aila Edicions, en col·laboració amb l’Ajuntament d’Altea i la Universitat d’Alacant. En suma, 23 autories diferents entre escriptors actuals, erudits i especialistes en etnopoètica: Enric Balaguer, Joan Borja, Vicent Brotons, Hèctor Càmara, Isabel Canet, Carles Cano, Juli Capilla, Ivan Carbonell, Joaquim G. Caturla, Mercè Climent, Josep M. Escolano, Joaquim Espinós, Anna Esteve, Francesc Gisbert, Pepa Guardiola, Leandre Iborra, Gaspar Jaén, Víctor Labrado, Joan-Lluís Monjo, Lloris Picó, Aina Santamaria, Jordi Raül Verdú i Vicent Vidal; acompanyats per imatges originals d’il·lustradors com Laura Àlvarez, Aurelio Ayala, Pepe Azorín, Pablo Caracol, Aina M. Ferriol, Javier Lorenzo, Israel Nicolás, Daniel Ortega, Maria Rubio, Tachi, Pau Urios i Isabel Vidal.

Si bé poc habituals, projectes com el de les “Rutes de Llegenda” al diari *Información* d’Alacant no són en realitat fets del tot aïllats, sense precedents de base al darrere. Malgrat que la presència del valencià segueix sent pràcticament invisible a les capçaleres impreses dels principals rotatius del país, la fórmula dels relats literaris en premsa escrita ha estat sovint un circuit a través del qual s’ha donat cabuda a la llengua catalana per tal d’intentar fer-li un mínim espai entre aquell públic tipificat que no manifesta gaire interès a obrir llibres, entrar a llibreries o visitar biblioteques.

En aquest sentit, cal destacar per damunt de cap altre el projecte “Escriure el país”, iniciativa del periodista Adolf Beltran quan dirigia el suplement cultural “El Quadern” en l’extinta edició valenciana del diari *El País*. La fórmula era senzilla: en l’impàs de setembre a desembre aquell periòdic publicava cada mes una història d’una extensió condicionada a l’espai d’una pàgina, obra d’algun escriptor valencià mitjanament consagrat, amb el requisit que la història versara sobre qualsevol aspecte relacionat amb el País Valencià. El joc de paraules amb el nom del diari tenia intencionalitat doble, ja que algunes universitats públiques organitzaven un cicle de conferències tot fent coincidir el dia de l’aparició del relat breu, que passava a ser llegit a les facultats de la Universitat de València (a migdia) i la Universitat d’Alacant (al capvespre). I una altra condició: no s’hi valia repetir autoria. D’ençà la primera experiència l’any 2005, el cicle n’ha mantingut l’essència al cap d’una dècada d’existència, amb fluctuacions mínimes: la recerca de noves capçaleres alternatives com *Información* o *Levante-EMV* arran de la davallada i gir editorial d’*El País*; la reducció a tres conferències per cicle; o l’acotament de les sessions de lectura acadèmica a l’Aula Literària de la Universitat d’Alacant. L’editorial Brosquil publicà un primer llibre recopilatori, *Escriure el país. Set maneres de literaturitzar les nostres comarques* (2006) a cura de Carles Cortés, amb els textos de les dues primeres edicions. En aquest volum els autors aporten la seua visió particular sobre la realitat valenciana de fa tot just una dècada: Josep Lozano reflexiona sobre la Ribera del Xúquer; Joaquim G. Caturla ens parla d’Alacant, la seua ciutat de naixença; Àngels Moreno situa l’acció del seu conte al Raval de Gandia; Bernat Capó hi mitifica la Marina; Manel Garcia Grau critica el poder polític al Baix Maestrat; Martí Domínguez ambienta el seu relat a l’Horta de València; i finalment Isabel-Clara Simó fa memòria de la ciutat d’Alcoi, on va transcórrer la seua infantesa.

Recentment, Onada Edicions i l'Aula Literària de la Universitat d'Alacant han reeditat tots els textos entre 2005 i 2015 en el volum *Escriure el país: una antologia de trenta-sis relats d'autors d'arreu del País Valencià* (2016), acurat per Isabel Marcillas, Anna Esteve i M. Àngels Francés. Una relació llarga d'autors que parla per ella mateixa: Isabel-Clara Simó, Xavier Aliaga, Manel Alonso, Manel Joan i Arinyó, Manuel Baixauli, Adolf Beltran, Francesc Bodí, Vicent Borràs, Esperança Camps, Bernat Capó, Toni Cucarella, Martí Domínguez, Vicent Josep Escartí, Josep Franco, Manel Garcia Grau, Joan Garí, Rafa Gomar, Joaquim G. Caturla, Francesc Gisbert, Pepa Guardiola, Albert Hernández, Dolors Jimeno, Josep Lozano, Urbà Lozano, Carme Miquel, Anna Moner, Àngels Moreno, Teresa Monroig, Liris Picó, Josep Piera, Raquel Ricart, Encarna Sant-Celoni, Xavier Sarrià i Vicent Usó. El cicle, però, segueix fent camí: actualment està enllestit-se la programació de l'edició 2017.

Per a reblar el clau, en aquest interès creixent per reconciliar territori i societat tampoc no podem estar-nos de citar la xarxa d'innovació contínua "Geografies literàries 3.0", que aglutina professorat de sis universitats de l'àmbit lingüístic catalanoparlant (UEG, UA, UVIC, UB, UIB, URV) especialista en didàctica de la literatura, així com professionals de l'ensenyament secundari i del turisme cultural, amb l'objectiu d'integrar diferents iniciatives i experiències basades en rutes i itineraris a partir de lectures, llocs literaris o espais geogràfics significatius. El coneixement del medi social i natural, la didàctica de la llengua arrelada al context i, sobretot, la capacitat de generar emocions a partir dels textos són els aspectes sobre els quals incideix l'educació literària orientada al territori. Els itineraris són espais viscuts que poden ser recreats sobre mapes virtuals, esdevenir fils conductors de relats digitals o simplement projectes escolars que impliquen tot l'alumnat en un objectiu comú. No cal dir que moltes de les obres referides en aquest article han estat aprofitades a tal efecte.

Uns orígens difícils i decisius

En aquest intent cada dia més ferm per rescabalar per mitjà de la literatura la identitat nacional valenciana, no podien faltar iniciatives que reteren homenatge a Enric Valor, escriptor que amb el temps ha acabat sent conegut i reconegut sobretot per a la literaturització de les *Rondalles valencianes*, trenta-sis relats publicats entre 1950 i 1976 entre les editorials Torres, L'Estel i Gorg, hui en dia desaparegudes. En paraules de Joan Borja (2017c, 10), una obra original que no solament testimonia les vicissituds de l'especialíssim context polític i cultural en què es va gestar, sinó també la història, la geografia i una part important de la idiosincràsia vital valenciana. De fet,

contràriament a la imprecisió geogràfica i temporal característica del gènere, Enric Valor aposta per l'estratègia de —l'expressió és seua— "nacionalitzar" les rondalles i situar-les en pobles "de so i arrel valencians", amb la intenció de redimir, com a matèria literària, el patrimoni paisatgístic, lingüístic, natural, arquitectònic, històric, etnogràfic i idiosincràtic del País Valencià. [...] Reposadament i adolitada, els meandres de la prosa valoriana han recorregut els fèrtils camps de l'imaginari valencià en una lenta artesanía discursiva al servei de la fantasia. [...] Perquè el fet constatable és que les cèlebres narracions de Valor, contínuament reimpresses i reeditades, han esdevingut un *best-seller* emblemàtic de la progressiva normalització cultural que s'ha anat guanyant al si de la societat valenciana. I és que les *Rondalles valencianes* han esdevingut com una mena de símbol de la reconciliació nacional de les valencianes i els valencians amb el propi imaginari popular, i també de l'entronització de la cultura popular en una redimida tradició literària. (Borja 2017c, 12)

Ara bé, l'afany de Valor per revitalitzar l'idioma a través de les rondalles, amb la complexa fusió entre llenguatge culte i idiomes arrelats a la parla col·loquial, així com l'extensió, fa de les *Rondalles valencianes* una lectura més aïna pensada per a un públic adult. Entremig, tot i la revaloració unànime de la figura de Valor en l'àmbit escolar, han hagut de passar quatre dècades perquè apareguera la primera edició realment arranjada a lectors de menor edat. Finalment, la flamant col·lecció “Primeres rondalles valencianes d'Enric Valor”, adaptades per l'escriptor alcoià Jordi Raül Verdú i amb il·lustracions, entre altres, d'Esperança Martínez, hi ha posat fil a l'agulla. Per fi, els lectors més menuts, en edat escolar —i, de retruc, als seus mestres—, tindran vertaderament a l'abast les trenta-sis rondalles recuperades del ric imaginari compartit del poble valencià, històries exquisides que sense la tasca de Valor semblaven condemnades a una amnèsia definitiva. Es posa solució, així doncs, al dèficit reivindicat durant dècades des de la institució escolar, després d'un primer intent no del tot reeixit d'adaptació de les rondalles valorianes a cura de Rosa Serrano en l'editorial Tàndem (1991). Aquella primera adaptació no aconseguí assolir el valor didàctic que es buscava en els primers cicles d'educació primària. En realitat, consistia en una tria de fragments i paràgrafs de la versió original, massa respectuosa amb l'acurat vocabulari i llenguatge valencià, dignificant i deliciós però a estones ardu i complex, i més apte en conseqüència per a un destinatari més madur (Cantó, 61). Per la mateixa raó, escriptors com Joaquim G. Caturla, en compilar i traslladar al paper noves contalles poudes de l'oralitat, van optar per una escriptura més senzilla que ha resultat ser més funcional per a infants i jóvens. Això explica que llibres com per exemple *Rondalles de l'Alacantí* (1985) o *Rondalles dels Baix Vinalopó* (1987) hagen estat reeditats en nombroses ocasions; aquest estil és d'ençà l'habitual, fet constatable en obres també similars com *Això era una volta* (2014) del mateix Jordi Raül Verdú.

Tornant a Valor i a les adaptacions valorianes de Verdú, en poc més d'un any (a tombant de 2016) han germinat noves versions infantils de rondalles com “Història d'un mig pollastre”, “El príncep desmemoriat”, “El jugador de Petrer”, “L'albarder de Cocentaina”, “El rei Astoret”, “I queixalets també!” o “El domini fumador”. Tot fa preveure que estem davant d'un altre intent feliç d'acostar la figura de l'il·lustre escriptor castallut als escolars valencians, el qual s'afig a iniciatives relativament recents com l'auca o el còmic escolar que l'Acadèmia Valenciana de la Llengua llança durant l'efemèride commemorativa del seu naixement (2011).

Imatge 4. Alguns exemplars de la col·lecció “Primeres rondalles d'Enric Valor”. Edicions del Bullent

Faltava puntualitzar encara que les adaptacions infantils advertides amunt estan sent publicades per Edicions del Bullent, editorial a la qual, per raons diverses, li correspon un espai destacat en aquestes pàgines. En particular, per la precursora col·lecció “La Farga”, que des dels anys noranta del segle passat va mamprendre una aposta decidida per la cultura popular; de fet, molts dels seus títols (fins a 42 llibres en el moment de publicar-se aquest article) tenen l’origen en el Premi de Difusió de la Cultura Popular Bernat Capó, instaurat el 1999. Obres com *Agres i dolces* (2015) de Paco Esteve, *Fantasmes al palau. Tradicions esotèriques valencianes* (2015) d’Ivan Carbonell, *Bruixes, dimonis i misteris* (2014) d’Àlvar Monferrer o la trilogia *Costumari Valencià* (1992-2012) del mateix Bernat Capó, al costat dels estudis de Gisbert (2008, 2012), Borja (2005) i Pellicer (2000-2004) citats adés, per referenciar-ne solament alguns, esdevenen fites que assenyalen un abans i un després en la història de la relació del món editorial valencià amb el folklore i la cultura popular d’aquest país. Val a dir, tot i amb això, que en aquest cas no som davant d’una col·lecció adreçada a un públic infantil. Els lectors més jòvens disposen, en canvi, de la col·lecció “Major” de L’Eixam Edicions, en tapa dura i paper de bona qualitat, dins de la qual reïxen els llibres de Cristòfol Martí *Els contes de l’Horta* (2016), *Les nostres endevinalles* (2014) o *El nostre refranyer: proverbis, dites i locucions* (2009).

Un ampli ventall actual. Un futur prometedor

L’editorial riberenca Edicions 96 ha inaugurat també en aquesta segona dècada del segle XXI la col·lecció “La nostra gent”, en què busca donar a conèixer als més menuts, mitjançant la fórmula de la biografia infantil, personatges i personalitats il·lustres de la societat valenciana. És per exemple el cas dels llibres *Tonico vol ser futbolista* (2012), en homenatge al mític jugador del València CF Antoni Puchades, o *Joanet vol ser escriptor* (2012), una biografia sobre el més important assagista valencià del segle XX, Joan Fuster; sengles obres, escrites per Josep Franco, han donat peu a títols més recents com *El Tio de la Porra* (2016), de Vanessa Català, personatge “vestit de manera extravagant, amb casaca, pitrera, morrió ben alt al cap i un nas gros, [...] que anuncia, escola per escola i a colp de tambor, que la Fira de Gandia ha arribat. Un personatge de ficció, convertit en icona i que forma part del nostre imaginari col·lectiu” (Català, 37). Som davant d’una col·lecció infantil amb connotacions marcadament pedagògiques, en què els mediadors adults tenen també a l’abast diferents epitextos virtuals que els permetran, des d’un modern i intuïtiu entorn web (Escandell & Lluch 2016, 1605), descarregar en línia i debades annexos amb recursos escolars en format PDF o visitar una recomanable globosfera sobre autors, llibreries i recomanacions. Superats uns inicis un tant dubtosos amb alguns anys sense cap novetat editorial, la col·lecció sembla haver agafat embranzida darrerament, ja que al volum de Català cal afegir de més a més el relat biogràfic sobre el músic ontinyentí Mercior Gomis o la història sobre el campanar d’Olocau, a través dels llibres *Mercioiret vol ser música* (2016) i *Un músic d’altura* (2016), escrits respectivament per Miquel Àngel Múrcia i el contacontes Llorenç Giménez.

Edicions 96 no ha estat l’única a apostar per biografies pensades per a un públic infantil, amb propostes didàctiques i glossaris amb vocabulari d’especialitat annexats. Reclam Editorial, fundada recentment, acaba d’estrenar la col·lecció “Com a casa, a cap lloc”, sobre “històries reals dels nostres personatges més destacats. Pintors, escriptors, músics, esportistes...” (Reig, 6). Entre els primers títols destaquen el llibre *El secret de Quique Dacosta* (2016), biografia bilingüe valencià-anglés escrita per Antoni Reig sobre el prestigiós cuiner de Dénia, propietari d’un dels restaurants més famosos del món; *Jaume. Les peripècies d’un rei valent* (2016), una nova i amena crònica sobre el

mitificat “Conqueridor” a càrrec ara d’Aurelià Lairón; o *Paco Cabanes “el Genovés”: l’heroi esportiu dels valencians* (2017), coautoria de Sergi Durbà i David Sarasol. Aquest darrer exemplar, destinat com els altres a escolars de primària, rememora i ret homenatge alhora al més gran esportista valencià de tots els temps en opinió de molta gent:

Imatge 5. Diversos exemplars de la col·lecció “La nostra gent”. Edicions 96

Heroi i mite popular, Paco Cabanes “el Genovés” és, avui, un dels símbols per excel·lència del País Valencià, un fenomen carismàtic capaç de transmetre, com cap altre, els valors essencials del joc de pilota: la noblesa i l’honestetat. Admirat i venerat de cap a cap de les comarques valencianes, fou un pilotaire de maneres exquisides, elegant i amb una força descomunal, el millor sense discussió, un jugador únic i inigualable que es va retirar com a campió absolut amb l’estima i el respecte d’un poble que mai no l’ha oblidat, car les figures com ell mai no moren, sempre emergeixen i demostren que formen ja part indel·leible de les arrels vives i profundes d’aquest raconet del país. (Durbà & Sarasol, 62)

El fet cert és que de publicacions d’alguna manera anàlogues a les advertides en aquestes línies continuen apareixent-ne cada vegada més. Mostra d’això és la rutilant irrupció de dues versions “lliures” de *Tirant lo Blanch*, el mític personatge literari medieval del segle d’Or de les lletres valencianes que, creat per Joanot Martorell, acabà veient la llum allà per l’any 1490. Per un cantó, Víctor Labrado ha estat el responsable de l’adaptació *Tirant* (2016), publicada per Andana Editorial; una versió pensada per a un públic adolescent a qui pretén abastar també, per un altre cantó, una altra adaptació apareguda al cap de pocs mesos, *El “Tirant” de Paula Bonet* (2016), un deliciós àlbum il·lustrat de l’artista vila-realenc publicat per Llibres de la Drassana, amb text adaptat per Josep Vicent Miralles, que en part ha estat possible mercès a un mecenatge cooperatiu o *crowdfunding*.

Bromera, l’editorial valenciana amb més volum de producció i vendes tampoc no n’ha quedat enrere. Entre els seus exponents hi ha el llibre *Empar, fallera major infantil*

(2016), de la mediàtica periodista Fani Grande, un producte estratègicament pensat per als lectors més menuts arrelats a aquesta festivitat des de pràcticament el bressol. L'aposta de Bromera per les tradicions autòctones no és nova, més aïnes podriem parlar d'un cert continuïum d'ençà *Llegendes valencianes. Criatures mítiques de la tradició oral* (2007), de l'adés citat Víctor Labrado, qui també ha reeixit amb obres d'aquesta índole en unes altres editorials, com per exemple *Llegendes de la ciutat de València* (2009) de Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Mentriments, empreses relativament joves com Andana Editorial, cada vegada amb més projecció, segueixen abocant al mercat nous títols per a primers lectors que estan funcionant d'allò més bé. Caldria destacar-ne sobretot un parell: la versió amb pinzellades solidàries *Vet aquí... una llegenda de Sant Jordi* (2016) de Joan Cortell, o *Els mons de Laia* (2014) de Miquel Puig, lectura per a xiquets entre huit i nou anys protagonitzada per tres bessones qui, víctimes de l'atac dels nyíols, éssers secrets i diminuts a qui hauran de combatre, experimentaran un viatge per mons fantàstics atapeïts de bruixots, encantades, gambosins, donyets, gegants o serps amb cabellera.

Partint de l'escàs bagatge advertit pocs anys enrere, la quantitat ingent de títols documentats en aquest article confirma l'assoliment d'una normalitat més que plausible quant a recursos d'aquesta naturalesa. S'hi ha publicat de tot, en aquest breu parèntesi de temps, i això és —com destacàvem— sinònim de normalització. Entremig, llibres per a infants i joves —i no tan joves— amb connotacions místiques, historiogràfiques, documentalístiques; llibres vertebradors, al capdavant, d'una comunitat nacional imaginada pròpia. Fins i tot, s'han editat obres pensades des del *divertimento* crític més àcid (Gisbert 2016c, 1). Aquest ha estat el cas d'una de les més que encertades apostes de l'editorial emergent Sembra Llibres: *La fallera calavera* (2015), fenomen de masses en vendes (actualment a les portes d'una setena reedició) nascut d'un projecte autofinançat per mitjà d'un altre *crowdfunding*. Sens dubte, un homenatge explícit de la il·lustradora Esther Méndez a *La nóvia cadàver* de Tim Burton a partir d'un joc de cartes protagonitzat pels “difunts valencians” més glamurosos, com ara la Dama d'Elx, la *delicà* de Gandia, el rei Jaume I el Conqueridor, el cèlebre *reality* televisiu dels anys noranta “El Show de Joan Monleon” —*monleonetes* incloses—, la *Bellea* del Moc (sàtira de la dama del foc alacantina) o la difunta ex-alcaldeessa de València Rita Barberà. Una trama traçada per la ploma àgil i amena del jove escriptor i periodista denier Enric Aguilar:

Història delirant i plena de sarcasme, un relat fantàstic que naix d'un joc de cartes que ha estat tot un fenomen. Reines de festa amb cucs i paneroles entre els ossos, polítics arrogants que faran tot el que faça falta per tapar les seues vergonyes, personatges històrics i llegendaris convertits en zombis tendres i matissers. [...] Un univers únic i terroríficament encantador. (Aguilar, 145)

El sonat èxit del joc de cartes —en tant que original i divertit— a partir del qual s'origina el llibre de *La fallera calavera* (fa no-res que n'ha aparegut la segona part), és una altra mostra més de com el modest món de l'edició en valencià s'ho enginya per seduir un públic lector jove immers alhora en una societat globalitzada en què l'anglès i el castellà compten amb plataformes infinitament més potents que desemboquen en una competència desigual i desproporcionada. Tanmateix, com mai abans verifiquem atònits com els epitextos públics virtuals, quan se'n fa un ús adient de les seues potencialitats (xarxes o mitjans socials gratuïts capaços de multiplicar per l'infinit la difusió d'un producte; webs editorials atractives i funcionals amb marxandatge, audiovisuals i continguts extra que disparen la creació d'expectativa i l'expansionen; etc.), equilibren cada volta més aquestes desigualtats abismals respecte dels poderosos *lobbies* editorials

de volada internacional. Moltes editorials valencianes no es rendeixen, planten cara i competeixen colze a colze per intentar guanyar un espai propi amb l'ajut de l'aliat més poderós i plural: Internet, la xarxa de xarxes. Malgrat no comptar amb les millors cartes, si les saben jugar, seguirà havent-hi partida.

Imatge 6. Portades dels darrers llibres esmentats

3. Algunes conclusions

En aquest article hem intentat fer inventari sense renunciar, per això, al judici crític i la descripció detinguda d'aquells recursos literaris adreçats en essència a infants i jòvens el contingut dels quals ha contribuït, a parer nostre, a l'espargiment de la identitat nacional valenciana i a la consegüent normalització d'aquest sentiment de pertinença. Això no obstant, el circuit editorial en valencià ha seguit generant en paral·lel productes per a xiquets i adolescents afins a gèneres del tot habituals anys arrere (Fluixà 2016, 33).

Fent-ne balanç, podríem parlar d'optimisme moderat: la major part dels productes documentats són ben a l'abast del públic lector i la perspectiva recent fa preveure una continuïtat temàtica, atés l'èxit de molts precedents. A la proliferació de futurs recursos que enriqueixen encara més un panorama literari que pareix redimir i reinstituir dia rere dia aquest sentiment de pertinença nacional al poble valencià, cal afegir també reptes nous. Restava encara aconseguir i garantir una difusió òptima d'aquests productes; exprimir-ne al màxim les potencialitats a través dels epitextos públics virtuals; generar circuits i xarxes en què intervinguen tots els agents mediadors (editors, bibliotecaris, llibreters, docents, famílies) perquè s'hi arribe, de totes totes, tant a les escoles com al conjunt de la societat.

Siga com vulga, el fet evident és que assistim a una nova sinergia. Som davant d'una nova generació d'editors, la majoria nascuts en la dècada dels 80: nadius digitals valents, compromesos, amb una formació sòlida en valors, que ha motivat, entre altres conseqüències, el canvi de paradigma documentat en aquestes línies. Noms com Gonçal López-Pampló (Bromera, Tàndem), Ricard Peris (Andana Editorial), Joan Carles Girbés (Sembra Llibres), Joan Antoni Fluixà (Fundació Bromera per al Foment de la Lectura), i uns quants més que ens deixem pel camí tot demanant disculpes, són en definitiva reflex del canvi a positiu que actualment sembla estar experimentant la societat valenciana. Si bé queda pendent una futura investigació a nivell sociològic que n'avalue l'impacte real, la bona veritat és que el sector editorial ha deixat definitivament enrere tabús com enorgullir-se pel fet de ser valencians, atényer sense por un sentiment nacional propi — a una comunitat imaginària genuïna— i fer-ne bandera perquè els infants i els jóvens d'aquest país s'hi puguén identificar en part gràcies als llibres.

Obres citades

- Aguilar, E. *La fallera calavera*. Carcaixent: Sembra Llibres, 2015.
- Albero, J. *L'imaginari popular en les rondalles d'Enric Valor*. Alacant: ECU, 2006.
- Anderson, B. *Imagined Communities*. Londres: Verso, 2006.
- Andrés Sorribes, J. *La corona de la reina Esther*. Alzira: Fundació Bromera, 2013.
- . *La contalla de l'avenc*. Alzira: Fundació Bromera, 2014.
- Bolta, M. J. *Paraules dolces*. Alzira: Fundació Bromera, 2013.
- . *El riu dels amants*. Alzira: Fundació Bromera, 2014.
- Bonet, P. & J. V. Miralles. *El "Tirant" de Paula Bonet*. València: Llibres de la Drassana, 2016.
- Borja, J. *Llegendes del Sud*. Picanya: Bullent, 2005.
- . *El color de les quimeres*. Alzira: Fundació Bromera, 2013.
- . "Nyítols." *Alicante Plaza* (21/01), 2017a.
- , ed. *Rutes de llegenda*. Altea: Aila Edicions, 2017b.
- . "Literatura popular valenciana: postguerra, franquisme, normalització i renovació" [en premsa], 2017c.
- Brotons, V. "Plòleg." En V. Labrado. *Les Trobades. 25 anys d'Escola Valenciana*. Algemesí: Andana Editorial, 2011, p. 7-17.
- Broseta, T. *La lluna de Sant Joan*. Alzira: Fundació Bromera, 2012a.
- . *Sortilegi d'amor*. Alzira: Fundació Bromera, 2012b.
- . *La venjança del foc*. Alzira: Fundació Bromera, 2013.
- . *Una casa que fa cantonet*. Alzira: Fundació Bromera, 2016.
- Calhoum, C. "La importancia de *Comunidades imaginadas*, y de Benedict Anderson." *Debats. Revista de cultura, poder y sociedad*. Monogràfic "Comunidades imaginadas en el siglo XXI. Homenaje a Benedict Anderson", 130/1 (2006): 11-17.
- Canet, I. *El tresor del castell de Marinyén*. Alzira: Fundació Bromera, 2014.
- . *La boda dels Girau*. Alzira: Fundació Bromera, 2016.
- Cano, C. *L'arbre de les bruixes*. Alacant: Institut Alacantí de Cultura Juan Gil-Albert, 2015.
- Cantó, V. ed. *Enric Valor: el valor de les paraules*. València: Acadèmia Valenciana de la Llengua, 2010.
- Capó, B. *Costumari Valencià 1. Coses de poble*. Picanya: Bullent, 1992.
- . *Costumari Valencià 2. Coses de poble*. Picanya: Bullent, 1994.
- . *Costumari Valencià 3. Coses de poble*. Picanya: Bullent, 2012.
- . *La mina del marabut*. Alacant: Institut Alacantí de Cultura Juan Gil-Albert, 2015.
- Carbonell, I. *Fantasmes al palau. Tradicions esotèriques valencianes*. Picanya: Bullent, 2015.
- Català, V. *El Tio de la Porra*. La Pobla Llarga: Edicions 96, 2016.
- Caturla, J. *Rondalles de l'Alacantí*. Alacant: Institut d'Estudis Juan-Gil Albert, 1985.
- . *Rondalles del Baix Vinalopó*. Alacant: Institut d'Estudis Juan-Gil Albert, 1987.
- . *La cara del moro d'Alacant*. Alzira: Fundació Bromera, 2014.
- Climent, J. D. *Enric Valor: estudi i compromís per la llengua*. València: Acadèmia Valenciana de la Llengua, 2011.
- Climent, M. *Mariola*. Alzira: Fundació Bromera, 2016.
- Colomer, T. ed. *La literatura infantil i juvenil catalana: un segle de canvi*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona, 2002.
- Cortell, J. *Vet aquí... una llegenda de Sant Jordi*. Algemesí: Andana Editorial, 2016.
- Cortés, C. *Escriure el país. Set maneres de literaturitzar les nostres comarques*. Alcoi:

- Brosquil, 2006.
- . *La jove sense nom*. Alzira: Fundació Bromera, 2016.
- Cortés, J. *La fornera i el porquet*. Alzira: Fundació Bromera, 2013.
- Durbà, S. & D. Sarasol. *Paco Cabanes "el Genovés": l'heroi esportiu dels valencians*. Sueca: Reclam Editorial, 2017.
- Escandell, D., G. Lluch, J. M. Baldaquí, A. Esteve & M. À. Francés. "Acciones prioritarias para el correcto diseño del Plan Valenciano de Fomento del Libro y la Lectura." *CLIJ. Cuadernos de Literatura Infantil i Juvenil* 273 (2016): 56-60.
- Escandell, D. & G. Lluch. "Com avaluar webs editorials. Procediment metodològic preliminar basat en investigacions similars." En R. Roig ed. *Tecnología, innovación e investigación en los procesos de enseñanza-aprendizaje*. Barcelona: Octaedro, 2016. 599-1608.
- Esteve, P. *Agres i dolces*. Picanya: Bullent, 2015.
- Fluixà, J. A. *La dama blanca*. Alzira: Fundació Bromera, 2014.
- . "Comunidad Valenciana: A la espera, pero en marcha." *CLIJ. Cuadernos de Literatura Infantil i Juvenil* 273 (2016): 24-33.
- Francés, M. J. *El pardal Oriol*. Alacant: Institut Alacantí de Cultura Juan Gil-Albert, 2013.
- Franco, J. *El pecat de la moreta*. Alzira: Fundació Bromera, 2012a.
- . *L'últim desig d'Andreu*. Alzira: Fundació Bromera, 2012b.
- . *Tonico vol ser futbolista*. La Pobla Llarga: Edicions 96, 2012c.
- . *Joanet vol ser escriptor*. La Pobla Llarga: Edicions 96, 2012d.
- . *L'amor dins d'un mocador*. Alzira: Fundació Bromera, 2013.
- . *Llegendes valencianes*. Alzira: Bromera, 2015.
- . *El catxerulo d'Andreu*. Alzira: Fundació Bromera, 2016.
- . *Nosaltres, els valencians*. Barcelona: Edicions 62, 1962.
- Giménez, Ll. *Un músic d'altura*. La Pobla Llarga: Edicions 96, 2016.
- Gisbert, F. *Màgia per a un poble. Guia de creences i criatures màgiques populars*. Picanya: Bullent, 2008.
- . *A què juguem? Els nostres jocs populars*. Picanya: Bullent, 2012a.
- . *El secret de la terra més dolça del món*. Alzira: Fundació Bromera, 2012b.
- . *El xiquet que volia canviar el món*. Alzira: Fundació Bromera, 2012c.
- . *La Maria no té por. El llibre dels espantacriatures*. Algemesí: Andana Editorial, 2013a.
- . *L'home que volia tornar a ser xiquet*. Alzira: Fundació Bromera, 2013b.
- . *L'Estrella d'Or*. Alacant: Institut Alacantí de Cultura Juan Gil-Albert, 2013c.
- . *Una història de la literatura infantil i juvenil valenciana*. Alzira: Bromera, 2016a.
- . *Els amics del Butoni*. Algemesí: Andana Editorial, 2016b.
- . "Tots Sants, el nostre Halloween." *La Veu del País Valencià* (26/10/2016), 2016c.
- Grande, F. *Empar, fallera major infantil*. Alzira: Bromera, 2016.
- Gregori, À. *Música, mestres!* Alzira: Fundació Bromera, 2016.
- Guardiola, P. *La sort del geperut*. Alzira: Fundació Bromera, 2012.
- . *Les portes secretes de la nit*. Alzira: Fundació Bromera, 2013.
- . *Bruna, la lluna i el far*. Alzira: Fundació Bromera, 2016.
- Labrado, V. *Llegendes valencianes. Criatures mítiques de la tradició oral*. Alzira: Bromera, 2007.
- . *Llegendes de la ciutat de València*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2009.
- . *El Caro*. Alacant: Institut Alacantí de Cultura Juan Gil-Albert, 2013.
- . *El reina mora*. Alzira: Fundació Bromera, 2014.

- . *Tirant*. Algemesí: Andana Editorial, 2016.
- Lairón, A. *Jaume. Les peripècies d'un rei valent*. Sueca: Reclam Editorial, 2016.
- Lloret, A. *L'illa de Benidorm*. Alacant: Institut Alacantí de Cultura Juan Gil-Albert, 2013.
- Lluch, E. *Amos i criats*. Alzira: Fundació Bromera, 2012a.
- . *La vella Moncarra*. Alzira: Fundació Bromera, 2012b.
- . *A recer de la Muixeranga*. Alzira: Fundació Bromera, 2013.
- . *Amor impossible*. Alzira: Fundació Bromera, 2016.
- . *La lectura en català per a infants i adolescents. Història, investigació i polítiques*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2013.
- Lluch, G., R. Tabernero & V. Calvo. "Epitextos virtuales públicos como herramientas para la difusión del libro." *El profesional de la información* 24/6 (2015): 797-804.
- Lozano, U. *El pescador de Moraira*. Alzira: Fundació Bromera, 2014.
- Olivares, J. *El gatet d'Otos*. Alzira: Fundació Bromera, 2014.
- Marcillas, I., A. Esteve & M. À. Francés. *Escriure el país: una antologia de trenta-sis relats d'autors d'arreu del País Valencià*. Benicarló: Onada Edicions, 2016.
- Martí, C. *El nostre refranyer: proverbis, dites i locucions*. Tavernes Blanques: L'Eixam Edicions, 2009.
- . *Les nostres endevinalles*. Tavernes Blanques: L'Eixam Edicions, 2014.
- . *Els contes de l'Horta*. Tavernes Blanques: L'Eixam Edicions, 2016.
- Martínez, M. *Misteri d'Elx*. Alacant: Institut Alacantí de Cultura Juan Gil-Albert, 2013.
- Miquel, D. *Musiquerías*. Algemesí: Andana Editorial, 2010.
- . *Més musiquerías*. Algemesí: Andana Editorial, 2013.
- Moner, A. *L'obsessió de Balthazar Hurley*. Alzira: Fundació Bromera, 2014.
- . *La Casa del Rellotge*. Alzira: Fundació Bromera, 2016.
- Monferrer, À. *Bruixes, dimonis i misteris*. Picanya: Bullent, 2014.
- Monjo, J. Ll. *Sa Caseta de sa Tramuntana*. Alacant: Institut Alacantí de Cultura Juan Gil-Albert, 2015.
- Múrcia, M. À. *Melcior vol ser músic*. La Pobla Llarga: Edicions 96, 2016.
- Oriol, C. *Introducció a l'etnopoètica: teoria i formes del folklore en la cultura catalana*. Valls: Edicions Cossetània, 2002.
- Pellicer, J. *Costumari botànic, 1*. Picanya: Bullent, 2000a.
- . *Costumari botànic, 2*. Picanya: Bullent, 2000b.
- . *Costumari botànic, 3*. Picanya: Bullent, 2004.
- Pradilla, M. À. "La política lingüística contemporània al País Valencià." *Treballs de Sociolingüística Catalana* 16 (2002): 101-119.
- . *El laberint valencià. Apunts per a una sociolingüística de conflicte*. Benicarló: Onada Edicions, 2004.
- Puig, M. *Els mons de Laia*. Algemesí: Andana Editorial, 2014.
- Reig, A. *El secret de Quique Dacosta*. Sueca: Reclam Editorial, 2016.
- Ricart, R. *Blai, un cor de rodamón*. Alzira: Fundació Bromera, 2012a.
- . *Les dones sàvies del nord*. Alzira: Fundació Bromera, 2012b.
- . *La promesa del Desembarc*. Alzira: Fundació Bromera, 2013.
- . *La nit de les pastràsides*. Alzira: Fundació Bromera, 2014.
- Rius-Ulldemolins, J. "Imagined Communities in 21st century. Homage to Benedict Anderson." *Debats. Revista de cultura, poder y sociedad*. Monogràfic "Comunidades imaginadas en el siglo XXI. Homenaje a Benedict Anderson", 130/1 (2006): 8-9.
- Sanjaume, M. "Anderson y la nación imaginada." *Debats. Revista de cultura, poder y sociedad*. Monogràfic "Comunidades imaginadas en el siglo XXI. Homenaje a

- Benedict Anderson” 130/1 (2006): 81-85.
- Santamaria, A. *El ti Xufero. L'antibandoler valencià*. Alacant: Institut Alacantí de Cultura Juan Gil-Albert, 2015.
- Simó, I.-C. *Llir entre cards*. Alzira: Fundació Bromera, 2014.
- STEPV. *El valencià a l'ensenyament. Informe*. València: Sindicat de Treballadors de l'Ensenyament del País Valencià, 2016.
- Torró, V. “El català a l'escola del País Valencià: dades i reflexions.” *Treballs de sociolingüística catalana* 20 (2010): 193-209.
- Usó, V. *L'anarquista imprevist*. Alzira: Fundació Bromera, 2016.
- Valor, E. *Obra literària completa 1*. València: Gorg, 1975.
- . *Obra literària completa 2*. València: Gorg, 1976.
- Verdú, J. R. *L'elixir de la vall de Rojariola*. Alacant: Institut Alacantí de Cultura Juan Gil-Albert, 2013.
- . *Això era una volta*. Catarroja: Perifèric Edicions, 2014.
- . *Primeres rondalles valencianes d'Enric Valor (6 vol.)*. Picanya: Bullent, 2016.
- Vidal, V. “L'escola en valencià i els ensenyants-folkloristes.” En A. Bataller i M. Coll eds. *Literatura oral i educació: simbiosi i complicitats*. Alacant: Grup d'Estudis Etnopoètics/Societat Catalana de Llengua i Literatura, 2014. 63-75.
- . *La sabateta*. Alacant: Institut Alacantí de Cultura Juan Gil-Albert, 2017.
- Vilaplana, S. *L'espill del temps*. Alzira: Fundació Bromera, 2016.